

Hoe de economie én de natuur in de stad ontwikkelen?

Naar een soortenmanagementplan
voor het stedelijk gebied

Wettelijk kader

Wet natuurbescherming

Artikel 1.12 van de Wet natuurbescherming verplicht de provincie tot het realiseren van een gunstige staat van instandhouding voor de natuur en voor individuele soorten. Bij ruimtelijke ingrepen kunnen provincies een individuele ontheffing verlenen. Maar ze kunnen ook een algemeen geldende uitzondering verlenen: de *vrijstelling*.

Overheden hebben 4 instrumenten voor vrijstelling:

1. Gedragscodes
2. Provinciale Verordening
3. Ministeriële regeling en melding
4. Programmatische aanpak.

Een programmatische aanpak wordt bijvoorbeeld al gehanteerd bij de Programmatische Aanpak Stikstof, waarin vergroting van stikstofemissie lokaal wordt toegestaan, omdat er elders in het plangebied (Nederland) meer reductie plaats vindt. Een soortenmanagementplan is ook een voorbeeld. Een ruimtelijke ingreep wordt toegestaan, omdat er de garantie is dat elders in het plangebied zodanige maatregelen zijn genomen, dat de omstandigheden voor de soort in totaal beter zijn na de ingreep dan voor de ingreep. Op deze manier wordt de staat van instandhouding van de populatie niet verslechterd en kan ruimtelijke ontwikkeling worden gecombineerd met soortenbescherming. De provincie kan dan een generieke ontheffing op gebiedsniveau afgeven. De provincie bepaalt de duur van de ontheffing. Deze ligt waarschijnlijk op 5-10 jaar.

Soortenmanagementplan

Een soortenmanagementplan gaat over gebiedsgerichte bescherming van een bepaalde populatie.¹ Een soortenmanagementplan kan zowel voor landelijk gebied als stedelijk gebied worden gemaakt. Het gaat hierbij in eerste instantie alleen om streng beschermde soorten die regelmatig opduiken bij ruimtelijke ontwikkelingen. Dit zijn op dit moment nog dezelfde soorten als die opgenomen waren in Tabel 3 van de Flora- en Faunawet (<https://www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/documenten/effectenindicator/overzicht-beschermde-soorten-planten-en-dieren.pdf>). In het stedelijk gebied zijn dit *vleermuizen en vogelsoorten als huismus en gierzwaluw*. Uitgangspunt is dat deze soorten te beschermen zijn door het in stand houden en waar nodig versterken van hun stedelijk leefgebied. Het soortenmanagementplan moet garanderen dat de gunstige

staat van instandhouding wordt behouden of bereikt. Dit betekent dat (Habitatrichtlijn, Artikel 1):

- uit populatiedynamischegegevens blijkt dat de betrokken soort nog steeds een levensvatbare component is van de natuurlijke habitat waarin hij voorkomt, en dat vermoedelijk op lange termijn zal blijven, en
- het natuurlijke verspreidingsgebied van die soort niet kleiner wordt of binnen afzienbare tijd lijkt te zullen worden, en
- er een voldoende grote habitat bestaat en waarschijnlijk zal blijven bestaan om de populaties van die soort op lange termijn in stand te houden.

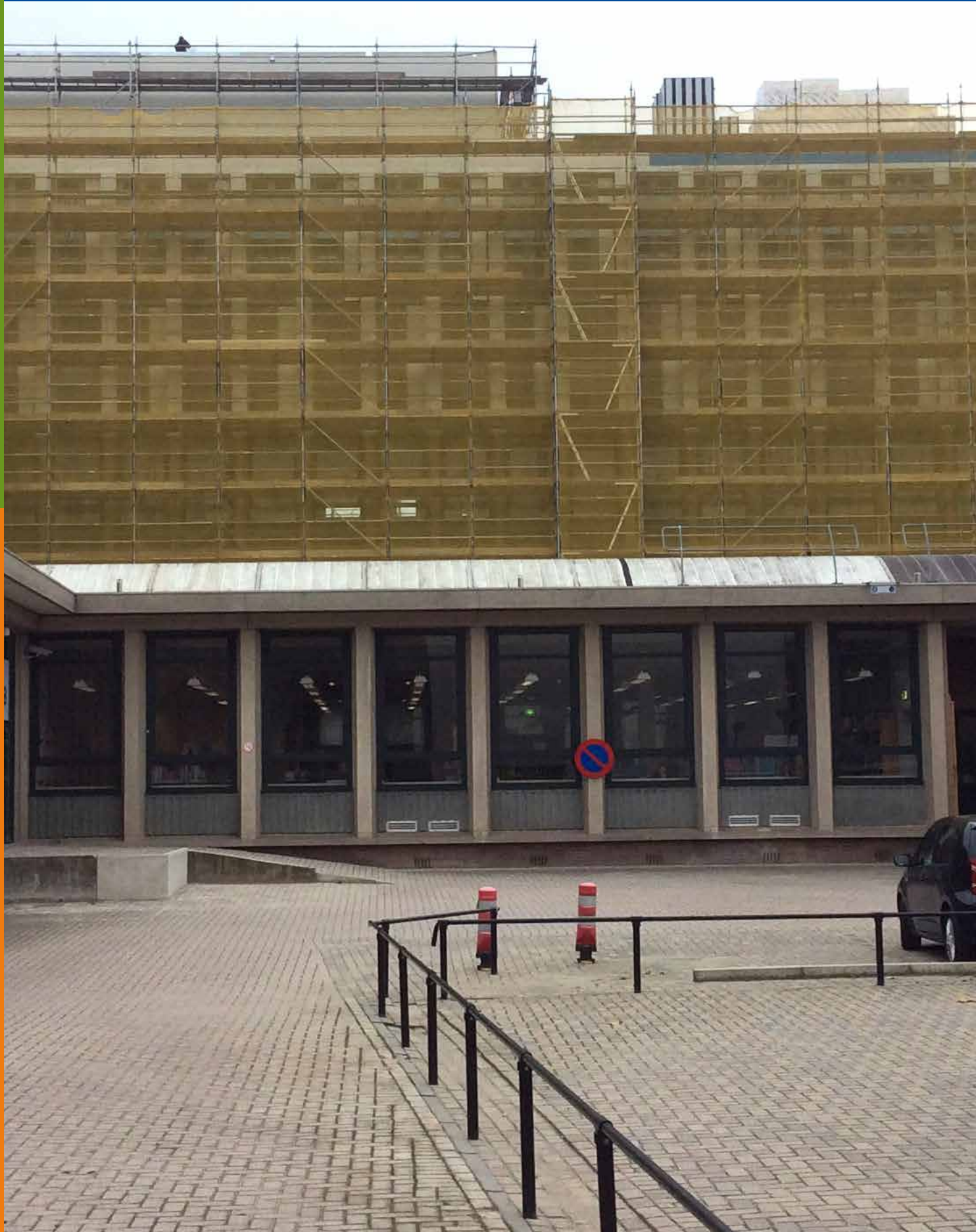
Een soortenmanagementplan is ook de onderbouwing voor een gebiedsgerichte ontheffing in het kader van de Wet natuurbescherming. In de ontheffing wordt door de provincie onder voorwaarden ontheffing verleend voor overtredingen van verbodsbepalingen voor specifieke soorten, voor werkzaamheden in het kader van ruimtelijke ontwikkeling en inrichting (plannen en projecten). Het plan is niet bedoeld voor terugkerend groenbeheer, maar kan wel consequenties hebben voor inrichting van stedelijk groen of grootschalige ingrepen aan stedelijk groen. Het is belangrijk dat de initiatiefnemer en toekomstig ontheffinghouder een juridische entiteit is.

Onder ruimtelijke ontwikkelingen wordt hier verstaan, in navolging van het Ministerie van EZ, een breed scala aan grootschalige of kleinschalige activiteiten, zoals de aanleg van wegen, bedrijventerreinen, havens of woonwijken, maar ook de bouw van een schuur, verbouwing van een huis, de sloop van een pand, isolatie van huizen, wijziging van bestaand beheer of het kappen van bomen anders dan uit oogpunt van onderhoud. Het gaat doorgaans om veranderingen die leiden tot een functieverandering of uiterlijke verandering van het gebied.²

¹ "een groep van individuen van dezelfde soort die gelijktijdig leven in eenzelfde geografisch gebied en in principe zich onderling kunnen voortplanten" (European Commission, 2007, Art 12 en 16)

² Ministerie van LNV, 2005

Wel of geen soortenmanagementplan?

Bij de keuze om wel of geen soortenmanagementplan te maken, komen een aantal keuzes voor die de betrokkenen moeten maken. Wie zijn de betrokkenen en wat zijn de keuzes?

Betrokkenen

De verschillende aspecten van het soortenmanagementplan en de daarbij horende routekaart zijn beschreven voor gemeenten en provincie. Zij zijn het bevoegd gezag voor de Wet natuurbescherming en daarmee in eerste instantie verantwoordelijk voor een juiste uitvoering van deze wet. Daarnaast zijn uiteraard andere partijen betrokken bij het tot stand komen van en werken met soortenmanagementplannen. Bijvoorbeeld bouw- en sloopbedrijven, huiseigenaren, woningbouwcorporaties, vastgoedeigenaren of huurders van onroerend goed. Maar ook partijen, die belangen van de natuur vertegenwoordigen, zoals lokale natuur- en milieugroepen en soortenbeschermingsorganisaties. Ook zij zullen de gebiedsgerichte bescherming van soorten via een soortenmanagementplan moeten willen onderschrijven.

Keuzes

Bij de keuze voor het al dan niet opstellen van een soortenmanagementplan en in de verdere uitwerking daarvan moeten door de initiatiefnemer en het bevoegd gezag een aantal vragen worden beantwoord:

- welk gebied of deelgebied?
- welke soorten?
- welke ruimtelijke ontwikkelingen?
- hoe monitoring vorm geven?
- hoe interveniëren als het niet goed loopt / handhaven met en zonder gebruik van ontheffing?
- welke partijen betrekken bij het opstellen van het SMP?
- hoe andere partijen in de gemeente 'medeverantwoordelijk' maken voor goede implementatie en uitvoering SMP?

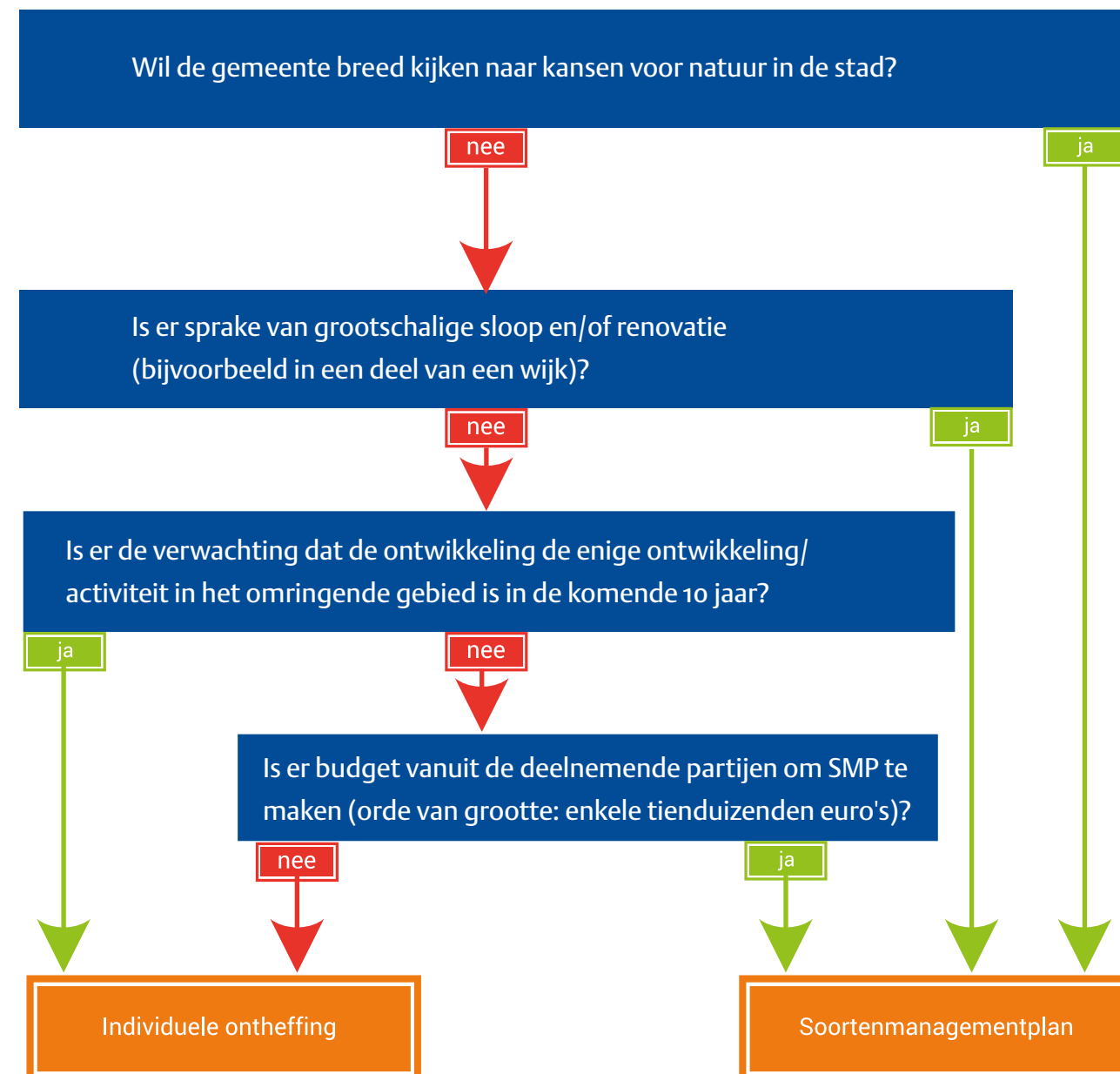
Deze verkenning geeft een aantal handreiking voor het beantwoorden van deze vragen. Dit maakt het voor partijen makkelijker om een afweging te maken om wel/geen soortenmanagementplan op te stellen en om de juiste vervolgpdrachten te doen.

We hebben er voor gekozen om de diverse ideeën en stappen zo concreet mogelijk weer te geven in een afwegingskader en routekaart.

In het *afwegingskader* wordt helder gemaakt voor welke keuzes gemeenten komen te staan bij besluitvorming over het al dan niet werken met een soortenmanagementplan (SMP) en generieke ontheffing, welke argumenten hiervoor zijn en wat de voor- en nadelen zijn van de mogelijke keuzes, alsmede een globale kostenindicatie. Het *afwegingskader* maakt de keuzes transparant en vormt de basis voor bestuurlijke besluitvorming. De *routekaart* geeft aan welke stappen doorlopen moeten worden om tot een soortenmanagementplan te komen.

Afwegingskader stedelijk gebied

Bij het bepalen van de keuze van de keuze voor ofwel een individuele ontheffing of een soortenmanagementplan kan voor een eerste globale keuze onderstaand schema worden benut:

Wel of geen soortenmanagementplan?

Een vergelijking tussen de individuele ontheffing en het soortenmanagementplan voor verschillende aspecten ziet er als volgt uit:

Individuele ontheffing	Gebiedsgerichte ontheffing met behulp van soortenmanagementplan
Ontheffing geldt alleen voor enkele ingreep	Ontheffing geldt voor alle ingrepen in groter plangebied
Vooronderzoek richt zich alleen op effecten van de ingreep	Vooronderzoek richt zich op hele deelgebied, inclusief trekroutes, fourageergebieden, schuilplaatsen en broedplaatsen voor netwerkpopulatie.
Onderzoek is goedkoper voor enkel geval. Orde van grootte: enkele duizenden euro's. Gemiddeld voor onderzoek en aanvraag: € 7000,- (Briene et al., 2016)	Onderzoek is aanzienlijk duurder, maar kan goedkoper uitvallen dan meerdere individuele ontheffingen. Orde van grootte: enkele tienduizenden euro's
Nieuwe ontheffing vergt nieuw onderzoek, dat -afhankelijk van aanvraagmoment- jaar kan duren	Geen nieuwe onderzoek nodig voor ontwikkeling binnen plangebied. Wel moeten tussendoor inventarisaties worden gedaan.
Kosten voor vertraging uiteenlopend: € 0-80.000 (Briene et al., 2016)	Geen kosten voor vertraging
Voor vogels is een individuele ontheffing vrijwel onmogelijk	Mogelijk voor alle soorten
Compenserende en mitigerende maatregelen moeten voor iedere ingreep apart worden bijgehouden en gehandhaafd	Handhaven hoeft alleen voor totaalplan en voor eventuele bij de ontheffing opgelegde aanvullende voorwaarden en uit te voeren maatregelen.
Alleen direct betrokkenen raadplegen	Relevante betrokkenen in hele plangebied raadplegen
Meestal alleen ruimte voor compensatie en mitigatie voor individuen binnen de soort	Doordat er een totaalplan wordt gemaakt kunnen in overleg met natuurbeschermers maatregelen voor instandhouding van de hele soort worden genomen.

De volledige gang van zaken voor een individuele ontheffing is te vinden in: <https://www.synbiosys.alterra.nl/naturazoo/routeplanner.aspx?subj=routeplanner#uitkomst-c-ecologisch-onderzoek>

Routekaart

De activiteiten in deze routekaart beschrijven de stappen die die doorlopen moeten worden om tot een soortenmanagementplan (SMP) te komen. De uitvoering van deze stappen kan plaats vinden door initiatiefnemers of door het bevoegd gezag. In beide gevallen is het belangrijk dat andere partijen betrokken worden. Het is belangrijk dat andere partijen de ontheffing over kunnen nemen.

Stap	Deelactiviteiten	Resultaat
1. Bepalen projectgebied(en) en eventueel deelgebieden	De begrenzing van het gebied waarvoor het SMP wordt opgesteld moet helder zijn. Dit kan de hele bebouwde kom omvatten van een stad of dorp, maar ook deelgebieden hieruit, zoals een stadscentrum of een aantal wijken. Hierbij zal een globaal beeld moeten zijn van voor de soorten belangrijke verblijf-, broed- en fourageergebieden.	Keuze van (deel) gebied(en) waarop het SMP van toepassing zal zijn, gevisualiseerd op een kaart.
2. In kaart brengen ruimtelijke ontwikkelingen in projectgebieden <10 jaar	<ol style="list-style-type: none"> Inventariseren van de verwachte ruimtelijke ontwikkelingen voor de komende 10 jaar. Inventariseren initiatiefnemers. Inventariseren van stakeholders, zoals natuur- en milieugroepen, kerkbesturen, isoleerders en saneerders asbestdaken Beschrijving van uit te voeren maatregelen per ontwikkeling. 	<ol style="list-style-type: none"> Een overzicht per (deel)gebied waarin is aangegeven welke organisatie welke ontwikkeling beoogd en welke maatregelen hiervoor concreet worden uitgevoerd. Een visualisatie hiervan op een (digitale) kaart
3. Bepalen voorkomen beschermde soorten (werken o.b.v. vastgelegde en landelijk gedragen protocollen voor diverse soorten)	<p>Op basis van bestaande gegevens kan een eerste inschatting worden gemaakt van de beschermde soorten die in het gekozen projectgebied voorkomen. Tevens kan hierbij een keuze worden gemaakt om bepaalde soorten wel of niet in het SMP mee te nemen. Zo is het wellicht minder zinvol om een beschermde soort die vrijwel niet voorkomt in het SMP mee te nemen.</p> <ol style="list-style-type: none"> Aantonen van voorkomen beschermde soorten en in kaart brengen verspreiding Uitsluiten van het voorkomen van bepaalde beschermde soorten In kaart brengen potentieel geschikte leefgebieden van beschermde soorten, waaronder gebruik van het landschap (bijv. van belang voor gebruik groene lijnelementen door vleermuizen) Beschrijven huidige staat van instandhouding per soort (= nulsituatie) Beschrijven van de functie van het landschap voor de beschermde soort Beschrijven bedreigingen en kansen per soort bij te verwachten ontwikkelingen 	<ol style="list-style-type: none"> Overzicht van in het (deel) gebied voorkomende beschermde soorten met beschrijving: <ul style="list-style-type: none"> functie landschap voor de soort huidige staat van instandhouding bedreigingen en kansen beoordeling mogelijke effecten bij te verwachten ontwikkelingen Kaart met verspreiding van genoemde soorten. Overzicht van potentieel leefgebied voor genoemde soorten, gevisualiseerd op kaart.

Stap	Deelactiviteiten	Resultaat
4. Per soort beschrijven: randvoorwaarden en mitigerende en compenserende maatregelen	<ol style="list-style-type: none"> Randvoorwaarden bepalen waaraan het leefgebied van elke soort moet voldoen, geïnspireerd op de soortendocumenten, zo nodig met behulp van modellen (BIJ 12, 2017a-f). Maatregelen per soort bepalen die nodig zijn om een duurzame populatie in het (deel)gebied te handhaven, eventueel onderverdeeld onder activiteiten. Om de ontheffing gedurende een aantal jaren te blijven benutten, is het belangrijk om permanente nieuwe verblijfplaatsen te bouwen en deze zo mogelijk in te bouwen. 	<ol style="list-style-type: none"> Concreet overzicht per beschermde soort van: randvoorwaarden en mitigerende en compenserende maatregelen. Voldoende potentieel voor toekomstige bescherming van de soorten.
5. Per projectgebied of deelgebied doelen en maatregelen per soort concretiseren	Doelen, maatregelen en beheer per soort.	Een concrete uitwerking per (deel)gebied van de instandhoudingsdoelen per beschermde soort in te treffen maatregelen.
6. Opstellen monitoringsplan	<p>Afspraken over monitoring vooraf en en tijdens de ontwikkeling: door wie en hoe?</p> <ol style="list-style-type: none"> Wie voert de monitoring uit? Waarop is de monitoring gericht? Hoe wordt de monitoring uitgevoerd? 	Een monitoringsmethodiek waarmee per beschermde soort concreet kan worden gevolgd of de in het SMP opgenomen maatregelen per (deel)gebied daadwerkelijk bijdragen aan de gunstige staat van instandhouding
7. Opstellen handhavingsplan	<p>Afspraken over handhaving van de genomen maatregelen en het beheer.</p> <ol style="list-style-type: none"> Wie gaat handhaven en hoe? Afstemming Provincie-Gemeente 	Een plan wat er zorg voor draagt dat de maatregelen in het soortenmanagementplan daadwerkelijk genomen worden en dat het beheer langjarig gewaarborgd is
8. Aanvragen generieke ontheffing door middel van soortenmanagementplan	Integreren van de resultaten in een plan	Soortenmanagementplan
9. Verlenen generieke ontheffing	Provincie verleent ontheffing	Generieke ontheffing op basis van het soortenmanagementplan (verleend aan initiatiefnemer)

Literatuur

- Bastmeijer, K. en A. van Kreveld, *Meer natuur minder knel – Met de wet natuurbescherming naar actief natuurherstel*, Bureau Ulucus & Legal Advice for Nature, 2017
- BLJ 12, *Huismus - Passer domesticus - Kennisdocument*, 2017a
- BLJ 12, *Gierzwaluw - Apus apus, Kennisdocument*, 2017b
- BLJ 12, *Gewone dwergvleermuis - Pipistrellus pipistrellus, Kennisdocument*, 2017c
- BLJ 12, *Rosse vleermuis - Nyctalus noctula, Kennisdocument*, 2017d
- BLJ 12, *Watervleermuis - Myotis daubentonii, Kennisdocument*, 2017e
- BLJ 12, *Ruige dwergvleermuis Pipistrellus nathusi, Kennisdocument*, 2017f
- Boonman, M., G.J. Brandjes, F.L.A. Brekelmans, E. Korsten en G.F.J. Smit, *Soortenmanagementplan Oude Stad Tilburg – Voor gebouw-bewonende vleermuizen en vogels*, Bureau Waardenburg Rapportnr. 14-156, Culemborg, 2014
- Briene, M., A. de Jong en R. Out, *Economische gevolgen Flora- en faunawet*, Rotterdam, juni 2016
- Broekmeyer, M.E.A., M.H.C. van Adrichem, R. Pouwels en R. Jochem, *Soortmanagementplannen en de Habitatrichtlijn – Ruimtelijke onderbouwing duurzaamheid populaties Gewone dwergvleermuis*, Alterra Wageningen UR, Alterra-rapport 2608, maart 2015
- European Commission, *Guidance document on the strict protection of animal species of Community interest under the Habitats Directive 92/43/EEC*, 2007
- Kaales, M.W., *Generieke Aanpak Natuur*, Ministerie Economische Zaken, directie Natuur en Biodiversiteit Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, *Buiten aan het werk? Houd tijdig rekening met beschermde dieren en planten!*, 2005, Den Haag
- Nooij, R.J.W., *Ruimte geven, ruimte nemen – Een managementplan voor de Rugstreeppad in de Noordosspolder*, Radboud Universiteit Nijmegen, 2007

1. Begeleidingsgroep
2. Verslag bijeenkomst soortenmanagementplan in Enschede, 31 januari 2017

Bijlage 1

Begeleidingsgroep

De begeleidingsgroep voor deze verkenning bestond uit:

- Arnold van der Staak (gemeente Almelo)
- Maarten Kaales (gemeente Zwolle)
- Gerdy Walgemoet/Peter van Gessel (gemeente Enschede)
- Paul Scholte Albers (Provincie Overijssel)

Bijlage 2

Verslag bijeenkomst Soortenmanagementplan

31 januari 2017 in het Willem Wilmink theater te Enschede

Aanwezig: *Arnold van der Staak (gemeente Almelo), Andre de Bonte (Landschap Overijssel), Frank Hoekstra (Samen Werkt Beter), Leander Broere (Natuur en Milieu Overijssel, verslag), Paul Scholte Albers (provincie Overijssel), Ruud Pleune (Natuur en Milieu Overijssel, vz), Gerard Lubbers (Eelerwoude), Gerdy Walgemoet (gemeente Enschede), Jac Hakkens (Eelerwoude), Jacques van den Hof (Gemeente Enschede), Mirjam Broekmeyer (Alterra), Mischa Cillessen (Gemeente Tilburg), Paul Horsthuis (Twence B.V.), Paul Oude Elferink (Gemeente Enschede), Rene Pruyssers (Gemeente Enschede), Ria van Leeuwen (Provincie Overijssel), Ted Polman (Gemeente Enschede), Yvon Weustink (Gemeente Enschede).*

Afwezig met kennisgeving: *Eibert Jongasma (Landschap Overijssel)*

1. Opening, welkom, agenda

Ruud schetst de context van de bijeenkomst in het project. Project in opdracht van gemeente Almelo, Enschede en Zwolle plus de provincie Overijssel. Het is de bedoeling vandaag veel te sparren. Ruud roept de deelnemers dan ook vooral op om de discussie aan te gaan. Er zijn vandaag een 4tal sprekers die vanuit verschillende invalshoeken zullen spreken over hun ervaring met Soortenmanagementplannen.

Hieronder volgt een korte opsomming van aandachtspunten die tijdens de presentaties naar boven kwamen. De presentaties zelf zijn meegezonden met dit verslag.

2. Presentatie Mirjam Broekmeyer (WUR) over algemene aspecten van Nb-wet en ontheffingen

Mirjam legt in haar presentatie uit hoe de huidige wetgeving in elkaar steekt en welke mogelijkheden deze biedt om aan de slag te gaan met soortenmanagementplannen. De soortenbescherming is per 1 januari 2017 van Flora- en Faunawet nu samengekomen in de wet natuurbescherming.

Soorten die in eerste instantie interessant zijn voor soortenmanagementplannen zijn de “gebouwsorten” zoals vleermuizen, huismussen en gierzwaluwen. Deze soorten zorgen nogal eens voor krantenkoppen. Door voor deze soorten een soortenmanagementplan op te stellen ontstaat ontwikkelruimte. Voor ecologie en economie.

Tijdens de presentatie ontstond de discussie over het feit dat netwerkpopulaties door het netwerk van leefgebieden lopen. Dit houdt in dat een netwerk niet mag worden aangetast ook al zit er in een bepaald jaar geen soort. Daarom moet schaal van een soortenmanagementplan groot genoeg zijn. Er zijn normen voor beschikbaar: WOT rapport 124. Betreft de landelijke staat van instandhouding.

We hebben vaak geen gegevens van lokale netwerkpopulaties.

Richt je om te beginnen op een soort die voorkomt, die een ongunstige staat van instandhouding heeft.

3. Mischa Cillessen (gemeente Tilburg) over zijn ervaringen met een Soortenmanagementplan in het Stedelijk gebied.

Mischa heeft in zijn presentatie uiteengezet hoe het soortenmanagementplan voor het centrum van Tilburg tot stand is gekomen. Politiek was er draagvlak omdat een soortenmanagementplan het bestuur de gelegenheid biedt economische ruimte te creëren en ruimtelijke procedures te verkorten. Er is minder onderzoek nodig. Er kan sneller tot uitvoering worden

overgegaan en de kosten voor de initiatiefnemer zijn lager.

Het soortenmanagementplan in Tilburg heeft de status van een gebiedsontheffing. Hiervan is de gemeente “eigenaar” (ontheffingshouder).

Een goede inventarisatie is belangrijk bij het ontwikkelen van het soortenmanagementplan. Eerste ronde vind je 70%, tweede 80%, derde gebruikt voor interpopulatie. In Tilburg heeft de gewone dwergvleermuis een gunstige staat van instandhouding.

Bouwers, ontwikkelaars en architecten weten nog niet genoeg over wat er moet. Hij organiseert bijeenkomst met hen en o.a. zoogdierverseniging. Naisolatie heeft geleid tot o waarnemingen van gierzwaluw.

Doordat de woningbouwvereniging middels het opstellen van een soortenmanagementplan gefaciliteerd werd kwamen ze gewoon om tafel met de vraag wat moeten we doen.

5 jaar vindt Mischa te kort, moet 10 jaar zijn, vooral omdat ze hem dan 9 jaar van RVO moesten overnemen.

Alle veranderingen in het plangebied hou je bij via een logboek. Dit logboek moet niet bij een persoon liggen. Het is belangrijk dit goed in de organisatie te borgen!

Met de 5 grote gemeenten kunnen ze niets vergelijken qua monitoring. Leerpunt voor Overijssel. Gebruik dezelfde methodiek! Er zijn geen wettelijke criteria voor onderzoek.

Maar er zijn soortenstandaards gemaakt door de soortenorganisaties als leidraad zoals het Vleermuisprotocol.

Amersfoort en Utrecht hebben onderzoek door vrijwilligers laten doen. Daardoor nu al een netwerk voor monitoring.

Gemeente is ontheffingshouder.

Je moet zorgen dat andere partijen de gebiedsontheffing over kunnen nemen. Heel onhandig is dat voor sloop geen vergunning nodig is, alleen melding.

4. Paul Horsthuis (Twence) over zijn ervaringen met een Soortenmanagementplan in het Landelijk gebied.

In het gebied Twakkelo is met tien partijen gewerkt aan het opstellen van een soortenmanagementplan. Gebruikers zouden moeten gaan betalen voor gebruik SMP. Dit lijkt te botsen met het eigenaarschap.

5. Gerard Lubbers (Eelerwoude) over het doen van onderzoek voor het Soortenmanagementplan.

Gerard laat op een mooie visuele manier zien dat als je alle quick scans en vooronderzoeken in een gebied over elkaar legt er al behoorlijk wat geld wordt uitgegeven. Een soortenmanagementplan is daarom (ondanks de investering aan de voorkant) op de langere termijn ook kostenbesparend.

De discussie wie de ontheffingshouder moet zijn is een interessante. Misschien is het in het landelijk gebied logischer om aan coöperatievorming te denken dan in het stedelijke. Dit gezien de hoeveelheid actoren er in de stad zijn. In de stad lijkt het Tilburgse model (gemeente ontheffingshouder) werkbaarder.

Het opstellen van een soortenmanagementplan biedt naast juridische, ecologische en economische voordelen ook kansen om vorm te geven aan burgerparticipatie. Bij het opstellen en onderhouden van het plan en het uitvoeren van mitigerende en compenserende maatregelen kunnen vrijwilligers een actieve rol krijgen. Voor ondernemers geeft het inzicht op welke wijze zij vanuit maatschappelijke ondernemen een bijdrage kunnen doen aan de biodiversiteit in hun omgeving.

6. Afsluitende discussie

Als pilot zou de gemeente Enschede eerder willen kiezen voor binnenstad vanwege de ontwikkelingen. Ruud roept de aanwezige gemeenten op na te denken over gebieden en te betrekken actoren bij het vervolg. In elk van de drie deelnemende gemeenten zal een workshop worden georganiseerd.

Voortgang van het project wordt besproken in de eerstvolgende begeleidingsgroep van het project.

Colofon

Tekst: Ruud Pleune
Vormgeving: Frank de Wit
maart 2018

Natuur en Milieu Overijssel | Assendorpdijk 3, 8012 EG | Zwolle | info@natuurenmilieuoverijssel.nl | www.natuurenmilieuoverijssel.nl

